

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ “КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
Кафедра практичної психології

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

з навчальної дисципліни

“Психологія травмуючих ситуацій та кризова психологічна допомога ”

для студентів магістратури

спеціальності “Практична психологія”

УДК 159.9

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни “Психологія травмуючих ситуацій та кризова психологічна допомога” для студентів магістратури спеціальності “Практична психологія” / М. С. Великодна. — Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ “КНУ”, 2014. — 28 с.

Розробник:

Великодна Мар'яна Сергіївна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри практичної психології Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”

Рецензенти:

Мірошник Зоя Михайлівна, доктор психологічних наук, професор завідувач кафедри практичної психології Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”

Шестопалова Катерина Миколаївна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри практичної психології Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”

Схвалено на засіданні кафедри практичної психології КПІ ДВНЗ “КНУ” від _____ 2014 року . Протокол № _____.

Затверджено вченою радою психолого-педагогічного факультету КПІ ДВНЗ “КНУ” від _____ 2014 року. Протокол № _____.

© М. С. Великодна

© Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ “Криворізький національний університет”

ЗМІСТ

1. Структура навчальної дисципліни по годинах	3
2. Зміст модулів	4
3. Питання до семінарів	10
4. Завдання самостійних робіт	13
5. Індивідуальні навчально-дослідні завдання	17
6. Розподіл балів за модулями	18
7. Шкала оцінювання	18
8. Література:	
Базова	19
Допоміжна	22

1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ПО ГОДИНАХ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
о		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1						
Змістовий модуль 1. Вступ до психології травмуючих ситуацій						
Тема 1. Дефініції понять “криза”, “психологічна травма” та “травмуюча ситуація”	2	2				
Тема 2. Особистість у травмуючій ситуації	4					4
Тема 3. Загальні засади надання кризової психологічної допомоги	6	2	2			2
Разом за змістовим модулем 1	12	4	2			6
Змістовий модуль 2. Психологія травмуючих ситуацій та кризова психологічна допомога неповнолітнім						
Тема 1. Нормативні кризи дитячого, підліткового та юнацького віку й допомога у їх переживанні	4					4
Тема 2. Переживання травмуючої ситуації дитиною та особливості надання їй психологічної допомоги	12	4	4			6
Тема 3. Переживання травмуючої ситуації підлітком та особливості психологічної допомоги йому	12	4	4			6
Разом за змістовим модулем 2	32	8	8			16
Змістовий модуль 3. Психологія травмуючих ситуацій та кризова психологічна допомога дорослим						
Тема 1. Нормативні кризи дорослого віку й психологічна допомога в їх переживанні	4					4
Тема 2. Психологічна допомога постраждалим від екстремальної ситуації	6	2	2			2
Тема 3. Психологічна допомога соматично хворим	6	2	2			2

Тема 4. Психологічна допомога особистості в переживанні втрати	6	2				4
Тема 5. Суїцидальна поведінка як об'єкт кризового психологічного втручання	4		2			4
Тема 6. Психологічна допомога жертвам насильства	4		2			4
Тема 7. Кризова психологічна допомога при потраплянні людини до тоталітарних релігійних сект	2					2
Разом за змістовим модулем 3	36	6	8			22
Усього годин		18	18			44
Модуль 2						
ІНДЗ (не передбачено навчальним планом, але виконується як частина самостійної роботи студента)	10		-	-		10
Усього годин	90	18	18			54

Примітка: 2 академічні години — 1 пара, тобто 1 год 20 хв.

2. ЗМІСТ МОДУЛІВ

Змістовий модуль 1

ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ

Тема 1. Дефініції понять “криза”, “психологічна травма” та “травмуюча ситуація”

Поняття кризи та її природа. Умовні етапи кризи. Види криз: за віком, тривалістю, результативністю, детермінованістю, складністю, передбачуваністю, діяльнісним критерієм. Основні підходи до розуміння поняття “психологічна травма”. Проблема критичної ситуації. Типологія критичних ситуацій: стрес, фрустрація, конфлікт, криза. “Екстремальна (надзвичайна) ситуація” як об'єкт психологічних досліджень. Види надзвичайних ситуацій. Опитувальник самодіагностики типу поведінки в стресовій ситуації (В. В. Бойко). Методика оцінювання способів реагування в

конфліктних ситуаціях (К. Н. Томас; адаптація Н. В. Гришиної).

Література: базова — 1, 4, 6, 7, 11, 19, 20, 21, 24, 30, 33; допоміжна — 4, 25.

Тема 2. Особистість у травмуючій ситуації

Типові ставлення людини до кризи. Форми переживання життєвих криз людиною. Вплив кризи на саморозвиток особистості.

Стилі реагування на травмуючу ситуацію.

Явище копінг-поведінки. Поняття копінг-стратегій та їх види. Компоненти копінг-процесу. Психодіагностика копінг-поведінки. Методика дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях С. Норман, Д. Ф. Ендлер, Д. А. Джеймс, М. І. Паркер в адаптації Т. А. Крюкової, Методика WOCQ R. S. Lazarus, S. Folkman в адаптації С. І. Хаїрової.

Література: базова — 1, 4, 8, 20, 30, 32, 38; допоміжна — 3, 18, 28.

Тема 3. Загальні засади надання кризової психологічної допомоги

Програми кризової психологічної інтервенції.

Кризове психологічне консультування. Завдання та принципи консультування, його ефективність та етапи. Динаміка кризового консультування. Технічні етапи. Особливості укладання терапевтичного контракту. Мікротехніки кризового консультування.

Телефон довіри як форма надання кризової психологічної допомоги.

Література: базова — 24, 29, 30.

Змістовий модуль 2

ПСИХОЛОГІЯ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА НЕПОВНОЛІТНІМ

Тема 1. Нормативні кризи дитячого, підліткового та юнацького віку й допомога у їх переживанні

Криза народження та її наслідки для особистості та її сім'ї. Кризи раннього віку. Криза першокласника та можливості надання психологічної допомоги дитині 6-7 років. Підліткова криза й особливості консультування підлітка та його батьків. Психологічний супровід юнацької кризи. Криза першокурсника.

Прийоми розв'язку криз одного, трьох і семи років.

Література: базова — 31, 36; допоміжна — 6, 19.

Тема 2. Переживання травмуючої ситуації дитиною та особливості надання їй психологічної допомоги

Основні ситуації, здатні завдати психологічної травми дитині. Консультування дітей, які стали жертвами насильства.

Форми жорстокого поводження з дітьми в сім'ї. Ознаки того, що дитина пережила насильство. Діагностика жорстокого ставлення до дитини з боку рідних. Психологічна реабілітація дітей, які зазнали насильства в сім'ї. Психокорекційна робота з дітьми, що стали жертвами насильства.

Насильство в школі: ознаки та наслідки. Сексуальне насильство над дітьми: види й ознаки. Посттравматичний стрес у шкільному віці: ознаки та шляхи корекції.

Загальна характеристика переживання дітьми горя. Фази дитячого горя. Робота з дітьми, які пережили смерть близької людини.

Література: базова — 5, 9, 10, 12, 14, 19, 22, 24, 33, 35; допоміжна — 5, 9, 17, 23, 24.

Тема 3. Переживання травмуючої ситуації підлітком та особливості психологічної допомоги йому

Загальні ознаки кризового стану підлітка. Види кризової психологічної допомоги підлітку. Тактика роботи з підлітком, що пережив або переживає травмуючу ситуацію.

Домашнє насильство над підлітком. Порушення гідності підлітка в сім'ї:

ознаки й діагностика.

Насильство над підлітком у школі: портрет жертви. Фактори, що сприяють насильству в школі. Наслідки шкільного насильства. Стратегія психологічної допомоги.

Кібер-буллінг підлітка як прояв соціальної жорстокості он-лайн. Типи кібер-буллингу. Відмінності віртуального й традиційного буллингу. Портрети буллера-нападника та жертви буллингу. Принципи подолання кібер-буллингу.

Попереджувальні ознаки, що можуть сигналізувати про підлітковий суїцид.

Література: базова — 3, 5, 13, 25, 26, 27, 29; допоміжна — 10, 11, 22, 23.

Змістовий модуль 3

ПСИХОЛОГІЯ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ

ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДОРΟΣЛИМ

Тема 1. Нормативні кризи дорослого віку й психологічна допомога в їх переживанні

Перша криза ранньої зрілості: шляхи подолання. Психологічна допомога у переживанні кризи 30-33 років. Консультування клієнтів упродовж переживання ними кризи середнього віку. Психологічний супровід людини похилого віку.

Література: базова — 18, 31, 35, 36, 37; допоміжна — 1, 8, 26, 27.

Тема 2. Психологічна допомога постраждалим від екстремальної ситуації

Особливості психічного реагування на екстремальні ситуації. Екстремальний стан. Принципи надання психологічної допомоги постраждалим від екстремальної ситуації. Правила невідкладної допомоги психолога. Індивідуальна й групова психологічна допомога в екстремальній ситуації. Умови формування групи. Відмінності екстреної психологічної допомоги від звичайної психотерапевтичної ситуації.

Травматичний стрес і підходи до його корекції. Шкала оцінки впливу

травматичної події. Діагностика психологічних наслідків травматичного стресу. Посттравматичний стресовий розлад: ознаки і методи надання психологічної допомоги. Дебрифінг. Методика самооцінки емоційних станів (А. Уессман, Д. Рікс). Клінічна шкала посттравматичного стресового розладу. Шкала Гамільтона для оцінки депресії (HDRS-21).

Література: базова — 11, 16, 19, 20, 21, 24, 28, 35; допоміжна — 2, 14, 13, 21.

Тема 3. Психологічна допомога соматично хворим

Хвороба як життєва криза. Розвиток стрес-залежних захворювань. Методика визначення стресостійкості (Д. Холмс, Р. Раге). Типи реагування людини на хворобу. Методика незакінчених речень Сакса-Сіднея, модифікована для психосоматичних хворих. Етапи (стадії) реакції людини на новину про невиліковну хворобу у неї або в близької людини. Психологічна готовність до завершення життя. Підтримка близьких людини, що помирає.

Переживання кризової ситуації постановки діагнозу ВІЛ-інфікованими чоловіками та жінками. Психологічна допомога ВІЛ-інфікованим клієнтам.

Література: базова — 2, 11, 20, 31, 35, допоміжна — 15.

Тема 4. Психологічна допомога особистості в переживанні втрати

Види втрат. Психологічний супровід подружжя в процесі та після розлучення. Методика дослідження характеру взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях (Ю. Е. Альошина, Л. Я. Гозман).

Психологічна допомога в переживанні втрати (смерті) близької людини. Переживання втрати дитини дорослим. Стадії реакції на смерть близької людини. Зіткнення зі смертю та його наслідки.

Робота і завдання горя. Ознаки, фази та стадії переживання горя у роботах Е. Ліндемманна, Дж. Енджела, Дж. Боулбі, Дж. Вордена, Дж. Тельбаум, Е. Кюблер-Росс. Типи горя. Нормальне та патологічне переживання горя.

Фактори, які впливають на переживання горя. Основи психологічної допомоги при переживанні горя.

Література: базова — 11, 19, 20, 35, 36; допоміжна — 5, 7, 16, 20.

Тема 5. Суїцидальна поведінка як об'єкт кризового психологічного втручання

Гене́за суїцидальної поведінки. Фактори та індикатори суїцидального ризику. Особливості консультиування суїцидальних клієнтів. Консультиування клієнтів, що вціли́ли після суїцидальної спроби. Психотерапія клієнтів із суїцидальною поведінкою.

Література: базова — 11, 15, 19, 29, 35; допоміжна — 12, 22.

Тема 6. Психологічна допомога жертвам насильства

Психологія насильства в сім'ї. Соціально-психологічні особливості насильства в сім'ї. Домашнє насильство над жінками. Типи переживання жінкою ситуації насильства. Стратегії надання кризової психологічної допомоги. Згвалтування. Консультиування та психотерапія жертв сексуального насильства.

Моббінг як кризова життєва ситуація дорослої людини та його наслідки. Техніки й фази моббінгу. Типологія мобберів.

Література: базова — 17, 19, 34, 35.

Тема 7. Кризова психологічна допомога при потраплянні людини до тоталітарних релігійних сект

Ознаки тоталітарної релігійної секти. Механізми залучення прихожан. Особистісні розлади члена тоталітарної релігійної спільноти. Прийоми маніпулювання прихожанами релігійної спільноти. Можливості психологічної допомоги людині, яка потрапила до тоталітарної релігійної секти.

Література: базова — 35.

3. ПИТАННЯ ДО СЕМІНАРІВ

Тема 1. Загальні засади надання кризової психологічної допомоги

Програми кризової психологічної інтервенції.

Кризове психологічне консультування. Завдання та принципи консультування, його ефективність та етапи. Динаміка кризового консультування. Технічні етапи. Особливості укладання терапевтичного контракту. Мікротехніки кризового консультування.

Телефон довіри як форма надання кризової психологічної допомоги.

Література: базова — 24, 29, 30.

Тема 2. Переживання травмуючої ситуації дитиною та особливості надання їй психологічної допомоги

Основні ситуації, здатні завдати психологічної травми дитині. Консультування дітей, які стали жертвами насильства.

Форми жорстокого поводження з дітьми в сім'ї. Ознаки того, що дитина пережила насильство. Діагностика жорстокого ставлення до дитини з боку рідних. Психологічна реабілітація дітей, які зазнали насильства в сім'ї. Психокорекційна робота з дітьми, що стали жертвами насильства.

Література: базова — 5, 9, 10, 12, 14, 19, 22, 24, 33, 35; допоміжна — 5, 9, 17, 23, 24.

Тема 3. Переживання травмуючої ситуації дитиною та особливості надання їй психологічної допомоги

Насильство в школі: ознаки та наслідки. Сексуальне насильство над дітьми: види й ознаки. Посттравматичний стрес у шкільному віці: ознаки та шляхи корекції.

Загальна характеристика переживання дітьми горя. Фази дитячого горя. Робота з дітьми, які пережили смерть близької людини.

Література: базова — 5, 9, 10, 12, 14, 19, 22, 24, 33, 35; допоміжна — 5, 9, 17, 23, 24.

Тема 4. Переживання травмуючої ситуації підлітком та особливості психологічної допомоги йому

Загальні ознаки кризового стану підлітка. Види кризової психологічної допомоги підлітку. Тактика роботи з підлітком, що пережив або переживає травмуючу ситуацію.

Домашнє насильство над підлітком. Порушення гідності підлітка в сім'ї: ознаки й діагностика.

Попереджувальні ознаки, що можуть сигналізувати про підлітковий суїцид.

Література: базова — 3, 5, 13, 25, 26, 27, 29; допоміжна — 10, 11, 22, 23.

Тема 5. Переживання травмуючої ситуації підлітком та особливості психологічної допомоги йому

Насильство над підлітком у школі: портрет жертви. Фактори, що сприяють насильству в школі. Наслідки шкільного насильства. Стратегія психологічної допомоги.

Кібер-буллінг підлітка як прояв соціальної жорстокості он-лайн. Типи кібер-буллингу. Відмінності віртуального й традиційного буллингу. Портрети буллера-нападника та жертви буллингу. Принципи подолання кібер-буллингу.

Література: базова — 3, 5, 13, 25, 26, 27, 29; допоміжна — 10, 11, 22, 23.

Тема 6. Психологічна допомога постраждалим від екстремальної ситуації

1. Принципи та методи психологічної допомоги при посттравматичному стресі.
2. Когнітивно-біхевіоральні технології профілактики посттравматичних стресових розладів.
3. Дебрифінг як метод психологічної корекції посттравматичних стресових

розладів.

Література:

Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів ВНЗ / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк // К. : Ніка-Центр, 2006. - 580 с.

Тема 7. Психологічна допомога соматично хворим

Хвороба як життєва криза. Розвиток стрес-залежних захворювань. Методика визначення стресостійкості (Д. Холмс, Р. Раге). Типи реагування людини на хворобу. Методика незакінчених речень Сакса-Сіднея, модифікована для психосоматичних хворих. Етапи (стадії) реакції людини на новину про невиліковну хворобу у неї або в близької людини. Психологічна готовність до завершення життя. Підтримка близьких людини, що помирає.

Психотерапевтичні техніки лікування стрес-залежних захворювань (Игумнов С. А. Стресс и стресс-зависимые заболевания / С. А. Игумнов, В. А. Жебентяев. - СПб.: Речь, 2011. - 346 с.)

Література: базова — 2, 11, 20, 31, 35, допоміжна — 15.

Тема 8. Суїцидальна поведінка як об'єкт кризового психологічного втручання

Гене́за суїцидальної поведінки. Фактори та індикатори суїцидального ризику. Особливості консультування суїцидальних клієнтів. Консультування клієнтів, що вціліли після суїцидальної спроби. Психотерапія клієнтів із суїцидальною поведінкою.

Література: базова — 11, 15, 19, 29, 35; допоміжна — 12, 22.

Тема 9. Психологічна допомога жертвам насильства

1. Надання психологічної допомоги жертві насильства при переживанні втрати особистісних ресурсів. Етапи роботи.

2. Психотерапія страху публічного осуду.
3. Особливості допоміжних взаємин із жертвою насильства у психологічному консультуванні. Позиції консультанта.
4. Групи підтримки в роботі з людьми, що пережили насильство. Формування групи. Етапи й методи роботи.

Література:

Фролова С. В. Психология преодоления ситуации насилия в семье (Феноменология переживания и пути оказания психологической помощи) / С. В. Фролова. - СПб. : Речь, 2012. - 112 с.

4. ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Змістовий модуль 1

ВСТУП ДО ПСИХОЛОГІЇ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ

Тема 2. Особистість у травмуючій ситуації

Методика дослідження копінг-поведінки в стресових ситуаціях С. Норман, Д. Ф. Ендлер, Д. А. Джеймс, М. І. Паркер в адаптації Т. А. Крюкової (із книги: Методики вивчення повсякденного стресу і способів розв'язання кризових життєвих ситуацій / О. Я. Кляпець, Б. П. Лазоренко, Л. А. Лепіхова, В. В. Савінов; за ред. Т. М. Титаренко. - К. : Міленіум, 2009. - 120 с.), Методика WOCQ R. S. Lazarus, S. Folkman в адаптації С. І. Хаірової (Хаірова С. И. К созданию адаптированного варианта методики WOCQ (Ways Of Coping Questionnaire) / С. И. Хаирова // Практична психологія та соціальна робота. - 2003. - № 1. - С. 9-16.)

Герасимова І. В. Психологічна парадигма копінг-поведінки особистості / І. В. Герасимова // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». - 2012. - № 32 (245). - С. 108-111. - Режим доступу:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/ped/2012_245/N245p108.pdf

Тема 3. Загальні засади надання кризової психологічної допомоги

Бурмистрова Е. В. Психологическая помощь в кризисных ситуациях (предупреждение кризисных ситуаций в образовательной среде): Методические рекомендации для специалистов системы образования. — М. : МГППУ, 2006. — 96 с. - Режим доступа: <http://window.edu.ru/resource/806/29806/files/unesco11.pdf>

Змістовий модуль 2

ПСИХОЛОГІЯ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА НЕПОВНОЛІТНІМ

Тема 1. Нормативні кризи дитячого, підліткового та юнацького віку й допомога у їх переживанні

Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультування. Друга частина / Т. Титаренко. - К. : Главник, 2007. - 176 с.

Тема 2. Переживання травмуючої ситуації дитиною та особливості надання їй психологічної допомоги

Глейзер Д. Злоупотребления в отношении детей / Д. Глейзер // Детская и подростковая психотерапия / под ред. Д. Лэйна, Э. Миллера. - СПб : Питер, 2001. - С. 189-208.

Тема 3. Переживання травмуючої ситуації підлітком та особливості психологічної допомоги йому

Лэйн Д. А. Школьная травля (буллинг) / Д. А. Лэйн // Детская и подростковая психотерапия / под ред. Д. Лэйна, Э. Миллера. - СПб : Питер, 2001. - С. 240-274.

Змістовий модуль 3

ПСИХОЛОГІЯ ТРАВМУЮЧИХ СИТУАЦІЙ ТА КРИЗОВА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДОРΟΣЛИМ

Тема 1. Нормативні кризи дорослого віку й психологічна допомога в їх переживанні

Ливехуд Б. Ход жизни человека / Б. Ливехуд // Психология возрастных кризисов : Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. - Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. - С. 142- 194.

Шихи Г. Тайны жизненного цикла / Г. Шихи // Психология возрастных кризисов : Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. - Мн. Харвест, М. : АСТ, 2001. - С. 100-140.

Тема 2. Психологічна допомога постраждалим від екстремальної ситуації

Клінічна шкала посттравматичного стресового розладу. Шкала Гамільтона для оцінки депресії (HDRS-21). (із книги: Игумнов С. А. Стресс и стресс-зависимые заболевания / С. А. Игумнов, В. А. Жебентяев. - СПб.: Речь, 2011. - 346 с.)
Методика самооцінки емоційних станів А. Уессман, Д. Рікс.

Короленко Ц. П. Крайние варианты нормы психофизиологической адаптации к экстремальным условиям / Ц. П. Короленко // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 135-153.

Тема 3. Психологічна допомога соматично хворим

Баканова А. А. Васильченко О. Н. Переживание кризисной ситуации постановки диагноза у ВИЧ-позитивных мужчин и женщин // Многообразие психологической помощи: Коллективная монография III. - СПб.: Изд-во РГПУ им.А.И. Герцена, 2010. С. 70-75. - Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x5960.htm>

Тема 4. Психологічна допомога особистості в переживанні втрати

Васьківська С. В. Порядки заміщення емоційних переживань та їх використання в консультативній практиці / С. В. Васьківська // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Збірник статей. - АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології. 2008. - С. 20-35. - Режим доступу: <http://www.ispp.org.ua/files/1229965977.pdf#page=20>

Тема 5. Суїцидальна поведінка як об'єкт кризового психологічного втручання

Конончук Н. В. О психологическом смысле суицидов / Н. В. Конончук // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 277-291.

Тема 6. Психологічна допомога жертвам насильства

Килборн Б. Когда травма поражает душу: стыд, расщепление и душевная боль / Б. Килборн // Журнал практической психологии и психоанализа. - 2001. - № 1-2. - Режим доступу: http://s8.7ba.org/ex/dl/38e/7baRu_kogda-travma-porazhaet-dushu_778575.doc

Тема 7. Кризова психологічна допомога при потраплянні людини до тоталітарних релігійних сект

Волков Е. Н. Консультирование жертв интенсивного манипулирования психикой: основные принципы, особенности практики // Журнал практического психолога. М.: Фолиум. 1997. № 1. С. 102-109. - Режим доступу: <http://magazine.mospsy.ru/nomer2/nasil01.shtml>

5. ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Запропонуйте комплексне психодіагностичне обстеження особистості, а також вид, форму, прийоми кризової психологічної допомоги таким клієнтам (за вибором):

1. Підлітку, батьки якого розлучаються.
2. Групі підлітків, однокласник яких закінчив життя самогубством.
3. Жінці 40 років, яку, неочікувано для неї, покинув чоловік.
4. Молодій жінці з дитиною до 1 року, яка дізналася, що чоловік її зраджує.
5. Хлопцю-підлітку, над яким знущаються однокласники.
6. Офісному працівникові, що став жертвою моббінгу.
7. Підлітку, що став жертвою кібер-буллінгу.
8. Заміжній жінці, що стала жертвою зґвалтування.
9. Дитині, батьки якої загинули в аварії.
10. Молодій людині, яка дізналась про свій ВІЛ-позитивний статус.
11. Молодшому школяру, батьки якого розлучаються.
12. Підлітку, що вцілів після суїцидальної спроби.
13. Групі людей, які пережили небезпечне стихійне лихо.
14. Дорослій людині, яка дізналась, що її хвороба — невиліковна.
15. Жінці, яка зізнається по телефону довіри, що її б'є чоловік.
16. Дитині, вчитель якої помітив синці на її тілі.
17. Підлітку, що переживає кризу 13 років.
18. Жінці 50 років, що стала жертвою розбійного нападу з метою пограбування.
19. Дівчині-підлітку, що стала жертвою зґвалтування.
20. Молодій людині, залученій до тоталітарної релігійної секти.
21. Чоловіку, що переживає кризу середнього віку.
22. Жінці, яка вже понад рік не може впоратися з горем з приводу смерті своєї матері.

23. Жінці, що завагітніла від гвалтівника.
24. Дівчині-підлітку, що завагітніла.
25. Дитині 6 років, батьків якої позбавили батьківських прав через фізичне насильство над нею.
26. Чоловіку, що вийшов з місця позбавлення волі, відчувається самотнім та має суїцидальні думки.
27. Жінці, яка дізналась, що її дитина-дошкільник помирає.
28. Працівникові, що має понад 20 років стажу, який дізнався про своє звільнення через скорочення кадрів.
29. Молодій не заміжній дівчині, якій повідомили, що її руку, уражену внаслідок нещасного випадку, доведеться ампутувати.
30. Молодому чоловіку, якому вже 2 роки після повернення з війни, сняться кошмари.

6. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА МОДУЛЯМИ

Поточне тестування та самостійна робота													ІНДЗ	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3								
T1	T2	T3	T1	T2	T3	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	10	100
2	5	7	5	14	14	5	7	7	5	7	7	5		

T1, T2 ... T7 — теми змістових модулів.

Із розрахунку:

2 бали — усна чи письмова відповідь на питання семінарів;

5 балів — виконання самостійних робіт.

7. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

За національною шкалою (залік)	За національною шкалою (екзамен)	За шкалою ECTS	Кількість балів	Визначення (пояснення) оцінки ECTS
З	ВІДМІННО	A	90- 100	«Відмінно» – виконане завдання, відповідь свідчать про всебічні,

Р А Х О В А Н О				глибокі знання; допущена незначна помилка
	ДОБРЕ	B	80-89	«Дуже добре» – виконане завдання, відповідь свідчать про повні знання; допущено кілька незначних помилок
		C	71-79	«Добре» – виконане завдання, відповідь свідчать про досить повне знання навчального матеріалу; допущено серйозну помилку
	ЗАДОВІЛЬНО	D	61-70	«Задовільно» – виконане завдання, відповідь виявили прогалини у знаннях; допущено ряд серйозних помилок
		E	50-60	«Достатньо» – виконання задовольняє мінімальним критеріям
	НЕ ЗАРАХОВА НО	НЕЗАДОВІЛЬ НО	FX	30-49
F			0-29	«Незадовільно» з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

8. ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Баканова А.А. Личностный кризис // Кораблина Е.П., Акинди-нова И.А., Баканова А.А., Родина А.М. Искусство исцеления души: Этюды о психологической помощи: Пособие для практических психологов / Под ред. Е.П. Кораблиной. - СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2001. - С. 167-181. - Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x1325.htm>
2. Баканова А. А. Васильченко О.Н. Переживание кризисной ситуации постановки диагноза у ВИЧ-позитивных мужчин и женщин // Многообразие психологической помощи: Коллективная монография III. - СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2010. С. 70-75. - Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x5960.htm>
3. Бандура Р. Соціально-педагогічна підтримка підлітків у кризових ситуаціях / Р. Бандура // Нова педагогічна думка. - 2010. - № 4. - Режим доступа: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_4/bandura.pdf

4. Берегова Н. П. Форми переживання людиною життєвих криз / Н. П. Берегова // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки. - 2011. - № 60. - С. 120-123. - Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpnavv_ppn/2011_60/11bnplgk.pdf
5. Бурмистрова Е. В. Психологическая помощь в кризисных ситуациях (предупреждение кризисных ситуаций в образовательной среде): Методические рекомендации для специалистов системы образования. — М. : МГППУ, 2006. — 96 с. - Режим доступу: <http://window.edu.ru/resource/806/29806/files/unesco11.pdf>
6. Варбан Є. О. Життєва криза: поняття, концепції та прояви / Є. О. Варбан // Проблеми сучасної психології. - 2010. - Вип. 8. - С. 120-133. - Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2010_8/120-133.pdf
7. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф. Е. Василюк. - М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1984. - 200 с. - Режим доступу: <http://generalpsychology.narod.ru/books/1/Vasilyk.pdf>
8. Герасимова І. В. Психологічна парадигма копінг-поведінки особистості / І. В. Герасимова // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». - 2012. - № 32 (245). - С. 108-111. - Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/ped/2012_245/N245p108.pdf
9. Гончаров В. Домашнє насильство: як захистити дитину / В. Гончаров, О. Мурашкевич. - К. : Шк. світ, 2009. - 120 с.
10. Губенко О. В. Корекція та активізація навчально-пізнавальних здібностей як фактор реабілітації дітей, що зазнали насильства в сім'ї / О. В. Губенко // Практична психологія та соціальна робота. - 2009. - № 10. - С. 41-47.
11. Игумнов С. А. Стресс и стресс-зависимые заболевания / С. А. Игумнов, В. А. Жебентяев. - СПб.: Речь, 2011. - 346 с.
12. Исенина Е. И. Что такое «насилие в школе» / Е. И. Исенина // Психология и школа. - 2010. - № 2. - С. 54-67.
13. Кіричевська Є. В. Насильство в загальноосвітніх навчальних закладах: стратегії подолання / Є. В. Кіричевська // Практична психологія та соціальна робота. - 2010. - № 8. - С. 4-10.
14. Кондратенко Л. О. Рання діагностика жорстокого ставлення до дитини з боку рідних / Л. О. Кондратенко // Практична психологія та соціальна робота. - 2009. - № 10. - С. 40-41.
15. Кондрашенко В. Т. Суицидальное поведение / В. Т. Кондрашенко // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 292-302.
16. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів ВНЗ / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк // К. : Ніка-Центр, 2006. - 580 с.
17. Курляк І. Є. Моббінг як приклад кризової життєвої ситуації дорослої людини у середовищі праці / І. Є. Курляк // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». - 2011. - Вип. 203, Ч. 1. - С. 112-119. - Режим

доступу:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/ped/2011_203_1/N203-1p112-119.pdf

18. Ливехуд Б. Ход жизни человека / Б. Ливехуд // Психология возрастных кризисов : Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. - Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. - С. 142- 194.

19. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / И. Г. Малкина Пых. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с. - Режим доступу: <http://www.klex.ru/9nf>

20. Методики вивчення повсякденного стресу і способів розв'язання кризових життєвих ситуацій / О. Я. Кляпець, Б. П. Лазоренко, Л. А. Лепіхова, В. В. Савінов; за ред. Т. М. Титаренко. - К. : Міленіум, 2009. - 120 с.

21. Михальська С. А. Особливості організації та надання психологічної допомоги постраждалим внаслідок екстремальних ситуацій / С. А. Михальська, А. В. Михальський // Проблеми сучасної психології. - 2012. - Вип. 5. - С. 340-349. - Режим доступу:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2012_15/340-349.pdf

22. Оклендер В. Гештальт-терапія ребенка, переживающего утрату // Журнал практической психологии и психоанализа — 2012. - № 3. - Режим доступу: <http://psyjournal.ru/psyjournal/articles/detail.php?ID=3233>

23. Панок В. Скривдені діти: що таке зловживання щодо дітей / В. Панок, Ю. Коврижних // Психолог. - Грудень, 2004. - № 48. - С. 2-12.

24. Пергаменщик Л. А. Кризисная психология. Курс лекций / Л. А. Пергаменщик. - Минск, 2004. - Режим доступу: <http://padabum.com/x.php?id=36271>

25. Психологическая помощь и консультирование / под ред. М. К. Тутушкиной. - СПб. : Изд-во «Дидактика-Плюс», 2001. - 352 с.

26. Романовська Д. Дитина в ситуаціях шкільного насилля / Д. Романовська // Психолог. - Листопад, 2012. - № 21 (501). - С. 4-7.

27. Сарженко І. В. Порушення прав гідності дітей у сім'ї / І. В. Сарженко, О. А. Петрусенко // Психологічна газета. - Травень, 2005. - № 9 (33). - С. 28-31.

28. Смирнов Б. А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б. А. Смирнов, Е. В. Долгополова. - Х. : Изд-во Гуманитарный Центр, 2007. - 292 с.

29. Солошенко Д. В. Экстренная психологическая помощь. Консультирование / Д. В. Солошенко // Практична психологія та соціальна робота. - 2002. - № 9-10. - С. 17-38; 2003. - №1. - С. 61-67.

30. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультивання. Перша частина / Т. Титаренко. - К. : Главник, 2007. - 144 с.

31. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультивання. Друга частина / Т. Титаренко. - К. : Главник, 2007. - 176 с.

32. Хаирова С. И. К созданию адаптированного варианта методики WOCQ (Ways Of Coping Questionnaire) / С. И. Хаирова // Практична психологія та

соціальна робота. - 2003. - № 1. - С. 9-16.

33. Халепа К. Ф. Психологічна травма та її вплив на особистість дитини / К. Ф. Халепа // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Психологічні науки. - 2010. - Вип. 82, Т. 2. - Режим доступу:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchdpu/psy/2010_82_2/halepa.pdf

34. Фролова С. В. Психология преодоления ситуации насилия в семье (Феноменология переживания и пути оказания психологической помощи) / С. В. Фролова. - СПб. : Речь, 2012. - 112 с.

35. Шапарь В. Б. Психология кризисных ситуаций / В. Б. Шапарь. - Ростов н/Д. : Феникс, 2008. - 452 с.

36. Шевченко О. Т. Психологія кризових станів : навч. посіб. / О. Т. Шевченко. - К. : Здоров'я, 2005. - 120 с.

37. Шихи Г. Тайны жизненного цикла / Г. Шихи // Психология возрастных кризисов : Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. - Мн. Харвест, М. : АСТ, 2001. - С. 100-140.

38. Якобсен Б. Жизненный кризис в экзистенциальной перспективе: могут ли травма и кризис рассматриваться как помощь в личном развитии? // Экзистенциальное измерение в консультировании и психотерапии / сост. Ю. Абакумова-Кочюнене; ВЕЭАТ. - Бирштонас-Вильнюс, 2005. - Режим доступу: <http://hpsy.ru/public/x2267.htm>

Допоміжна

1. Абрамова Г. Поток жизни / Г. Абрамова // Психология возрастных кризисов : Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. - Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. - С. 195-307.

2. Александровский Ю. А. Психогении в экстремальных ситуациях / Ю. А. Александровский, О. С. Лобастов, Л. И. Спивак, Б. П. Щукин // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 154-220.

3. Ахмеров Р. А. Биографические кризисы личности : автореф. дис... канд. психол. н. / Р. А. Ахмеров. - М.: Институт психологии РАН, 1994 г. - 19 с. - Режим доступу: <http://hpsy.ru/main/go/text/4679/00>

4. Баканова А.А. Критическая ситуация как столкновение с экзистенциальными проблемами // Актуальные проблемы становления личности в современном мире: Материалы Всероссийской научно-практической конференции 30 - 31 мая 2001 г. - Магнитогорск: МаГУ, 2001. - С. 44-46. - Режим доступу: <http://hpsy.ru/public/x1238.htm>

5. Баканова А. А. Смерть и работа горя // // Кораблина Е.П., Акиндинова И.А., Баканова А.А., Родина А.М. Искусство исцеления души: Этюды о психо-логической помощи: Пособие для практических психологов / Под ред. Е.П. Ко-раблиной. - СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2001. - С.182-212. - Режим доступу: <http://hpsy.ru/public/x1326.htm>

6. Баканова А. А. Экзистенциальный аспект преодоления кризисных ситуаций в юношеском возрасте // Безопасность жизнедеятельности - профессия XXI века: проблемы становления и перспективы развития: Сборник трудов Всероссийской научно-практической конференции, Санкт - Петербург, 19-20 ноября 2002 г. - СПб., 2002. С. 82-84. - Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x1163.htm>
7. Баканова А.А., Суров П.В. Экзистенциальные аспекты переживаний при потере ребенка. / Культура на защите детства. - СПб.: Издательство РГПУ им. А.И. Герцена, 1998. С. 36 — 38. - Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x1208.htm>
8. Баканова А.А. Экзистенциальный контекст преодоления кризисных ситуаций в зрелом возрасте — Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x1174.htm>
9. Безлюдний О. І. Насильство над дитиною в сім'ї: теоретичні розвідки американських дослідників / О. І. Безлюдний // Педагогіка і психологія. - 2009. - № 3 (64). - С. 121-131.
10. Болтівець С. І. Домашнє насилля як підґрунтя девіантної поведінки підлітка / С. І. Болтівець // Практична психологія та соціальна робота. - 2009. - № 10. - С. 38-39.
11. Даниленко М. І. Соціально-психологічна профілактика суїциду серед підлітків / М. І. Даниленко // Шкільному психологу. Усе для роботи. - 2011. - № 7. - С.15-26.
12. Конончук Н. В. О психологическом смысле суицидов / Н. В. Конончук // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 277-291.
13. Короленко Ц. П. Крайние варианты нормы психофизиологической адаптации к экстремальным условиям / Ц. П. Короленко // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 135-153.
14. Лебедев В. Личность в экстремальных условиях / В. Лебедев // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 84-134.
15. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика: справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. - М. : Эксмо, 2005. - 992 с.
16. Моначин І. Л. Психологічні особливості переживань педагогічними працівниками ситуації втрати роботи : автореф. дис... канд. психол. н. : 19.00.07 / І. Л. Моначин. - К., 2009. - 19 с.
17. Мороз Р. Запобігання і подолання наслідків насильства / Р. Мороз // Психолог. - Лютий, 2006. - № 5 (197). - С. 23-27.
18. Нартова-Бочавер С. К. "Coping behavior" в системе понятий психологии личности / С. К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. - 1997. - Т. 18, № 5. - С. 20-30. - Режим доступа: <http://psychlib.ru/mgppu/periodica/PJ051997/NCB-020.HTM>
19. Оліфіра С. О. Аналіз проблематики кризових станів та адаптаційної кризи першокурсників вищого навчального закладу / С. О. Оліфіра // Вісник

Національної академії Державної прикордонної служби України [ел. фахове видання]. - 2011. - Вип. 2. - Режим доступу:

http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_2/11osovnz.pdf

20. Пельцман Л. Стрессовые состояния у людей, потерявших работу / Л. Пельцман // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 269-276.

21. Пергаменщик Л. А. Список Робинзона / Л. А. Пергаменщик // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 60-83.

22. Психологія суїциду : посібник / за ред. В.П. Москальця. - К. : Академвидав, 2004. - 288 с.

23. Рубан Т. В. Історичні корені насильства дітей у сім'ї / Т. В. Рубан // Соціальна педагогіка: теорія та практика. - 2010. - № 2. - С. 71-75.

24. Рудь Л. Насилля та жорстокість в учнівському колективі / Л. Рудь // Психолог. - Жовтень, 2011. - № 39 (471). - С. 17-20.

25. Селье Г. Стресс жизни / Г. Селье // Психология экстремальных ситуаций : Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. - М. : АСТ, Мн. : Харвест, 2002. - С. 6-38.

26. Солдатова Е. Л. Нормативные кризисы развития личности взрослого человека : автореф. дисс... д. психол. н. : 19.00.01 / Е. Л. Солдатова. - Екатеринбург, 2007. - 42 с. - Режим доступу:

<http://oldvak.ed.gov.ru/common/img/uploaded/files/vak/announcements/psiholog/SoldatovaEL.doc>

27. Юнг К. Г. Жизненный рубеж / К. Г. Юнг // Психология возрастных кризисов : Хрестоматия / Сост. К. В. Сельченко. - Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. - С. 455-475.

28. Lazarus R. S. Ways Of Coping Questionnaire. Sampler Set Manual, Test Booklet, Scoring key / R.S. Lazarus, S. Folkman. - Redwood, 1988.